Autor Guste Santini
Ponedjeljak, 21 Svibanj 2001 20:48

Monopol je štetan. Klasična nas teorija uči da monopolna i oligopolna konkurencija smanjuje učinkovitost te je kao takva štetna za nacionalnu ekonomiju. Opći princip primjenjuje se na sve zemlje i u svakom vremenu. Prema tome, iznijeto vrijedi i za Hrvatsku. Kako bi se u Hrvatskoj ostvarila zaštita potrošača, kao u svakoj tržišnoj privredi, osnovana je posebna institucija kojoj je zadatak da spriječi tvrtku da dođe u monopolistički položaj. Oligopolnu konkurenciju također je nužno staviti pod nadzor.

Tisuće i tisuće primjera pokazuju da tome nije tako iako se teorija ne osporava. Svaka se zemlja zalaže da se razvijaju tržišne silnice, više na formalnoj crti nego što to odista čine u praksi. Naprosto nije moguće ne vidjeti proces koncentracije i centralizacije kapitala. Multinacioanlne korporacije u svim granama jasno pokazuju da proces okrupnjavanja nije moguće zaustaviti kad bi se i htjelo.

One zemlje koje žele ubrzati svoj razvoj pozivaju strane kompanije da se pridruže razvoju odnosno podržavaju nacionalne kompanije da razviju business u inozemstvu. Ovo podrazumjeva da postoji vlastiti razvoj kojem se pridodaje investicijska aktivnost stranih kompanije. Niti jedna zemlja se ne odriče svoga vlastitog razvoja. WTO, WB, IMF, glavni zagovornici slobodne trgovine, izraz su potreba najrazvijenijih zemalja i globalnog tržišta u kojem su razvijeni ti koji prodaju robe i usluge po svijetu a privredne strukture zemalja uvoznica su u izravnoj ovisnosti od svjetskih financijskih institucija i maultinacionalnih kompanija.

Kako tumačiti od “opasnost” dolaska kompanije koja ima veći proizvod od četvrtine, recimo, Hrvatske?

One zemlje koje nemaju strategiju razvoja u ovisnosti su od inozemlnog kapitala bukvalno u egzistencijalnom smislu. To je jedan od snažnih razloga i poruka zašto svaka zemlja mora imati koncepciju i strategiju razvoja. Drugim rječima, Hrvatska u svijet treba ići kao privredni subjekt a ne kao objekt. Prema tome, lažna je dilema da li se globalizirati ili ne već je pitanje kako to najučinkovitije učiniti. Nije zamislivo da vlast provodi politiku koja nije u interesu njezinih građana (birača).

U funkciji vremena povećava se potrebna količina roba i usluga koje su potrebne proizvesti i realizirati kao bi se dostigla točka pokrića, odnosno kako bi se izjednačili prihodi i rashodi. Tehnologija diktira koja je to minimalna proizvodnja tvrtke da bi se isplatila. Njezin razvoj pomiče točku pokrića u “desno”. Ovaj problem nije nepoznat niti u zemljama sa velikim tržištem. Naprosto ekspanzija - rast multinacionalnih kompanija - upravo su izraz potrebe povećanja tržišta odnosno smanjenja troškova vlastite proizvodnje. Zato je jasno da se automobili prodaju diljem svijeta ali se i proizvode diljem svijeta, pri čemu procese kontrolira matica koja je u nekoj od razvijenih zemalja.

One zemlje koje zaposlenost ne smatraju rezidualnom veličinom “vezuju” nacionalno tržište i prisutnost stranih kompanija sukladno svojim ciljevima. Merkantilisti nisu umrli. Oni se ponekad mogu manje čuti. Konačno korporativne države tipa Njemačke i Japana nisu nepoznati i neučinkoviti sustavi a niti usamljeni slučajevi.

Odista bi bilo interesantno pokušati napraviti izračun gdje bi bile te zemlje da nisu provodile politiku koju su provodile. Ili drugčije rečeno, valjalo bi istražiti koje su to zemlje koje su temeljem - samo! - tržišnih silnica dinamiizirale svoj razvoj. Podsjetimo da je A. Smith predlagao da se strojevi iz Škotke prebace u Englesku jer je tamo veća učinkovitost. D. Ricardo je govorio o komparativnim prednostima i bio, zapravo, u funkciji britanskog imperija. Ovo se može interpretirati, da tržište, jednom, uspostavljenu prednost neće eliminirati ukoliko se ne intervenira. Tržišne silnice preferiraju razvijenije i učinkovitije. Prihvatiti tržište a ne voditi aktivnu ekonomsku politiku znači prihvatiti svoj položaj u svijetskoj matrici.

Danas nitko ne osporava da se jaz između razvijenih i nerazvijenih širi. Prema tome, vlastita nacionalna strategija nema alternative.

Što se događa u Hrvatskoj. Najprije valja podsjetiti da je Hrvatska bila izvozna privreda u prethodnoj Jugoslaviji. Nadalje, kapaciteti su ipak formirani za, iako oligopolno, jugoslavensko tržište, odnosno “istočno” tržište. Politika koja je omogućavala putem roba i usluga transfer zapadnih tehnologija na istok tome je samo pogodovala. Propašću socijalizma kao takvog i raspadom Jugoslavije ti kapaciteti su postali uglavnom jalovi. Prema tome, imali smo zastarijele kapacitete koji se zbog gubitka tržišta nisu mogli koristiti. Istovremeno su bili zastarijeli, a nove tehnologije tražile su još veće tržište da bi imale svoje opravdanja. To nisu izuzeci to je pravilo. Ne treba zaboraviti ta tehnološke inovacije dnevno povećavaju minimlnu količinu outputa da bi se ostvarla točka pokrića. Drugim rječima, dinamizira se pojam dovoljnog tržišta. Konačno globalizacija je “izum” Treće tehnološke revolucije koje su nosioci najrazvijenije zemlje iako je uvijek bila prisutna (Koji je, recimo, bio zadatak Marka Pola?).

Iznijeto sugerira da je, u Hrvatskoj, svakim danom moguće sve manji broj proizvodnih sustava održati, jer oni - svakim danom i zbog veličine tržišta - postaju gubitaši. Pri tome valja imati u vidu izmjenu strukture troškova. Nije problem u tome što se mjenja odnos fiksnih i varijabilnih troškova u pravcu povećnja prvih. Problem je u tome što fiksni troškovi - istraživanja i razvoja - postaju dugoročni i time neizjesni dok su tehnologije sve kratkoročnije. Pri tome ne treba zaboraviti da male i srednje tvrtke nisu financijski u stanju da financiraju istraživanje i razvoj što usložnjava cijelu priču. I nije slučajno da države najrazvijenijih zemalja zapravo financiraju istraživanja kao razvojnu podršku svojim kompanijama. Konačno, s jedne strane, liberalizira se tržište i monopolizira znanje do isključivosti. Odista nije moguće ne uvidjeti u kojoj mjeri znanje postaje komparativna prednost. I nije slučajno da se činioc rad dijeli na standardne (konkurentske) ali i na oligopolne i monopolne. Kako bi se inače, u profitnom odnosu, mogle identdificirati razlike u plaćama, koje su prisutne upravo kod najrazvijenijih zemlaja, odnosno kod najvećih multinacionalnih korporacija? Tek je priča da izivozna privreda ne računa na nacioanlno tržište. Svaka industrija koja nastaje traži državnu pomoć. Tako je uvijek bilo. Država je uvijek pomagala mlade industrije. Protekcionizam je prisutan. Drugo je pitanje koliko je on vidljiv. Uvozne kvote koje ima i Evropska unija ipak su zaštita industriji evropske unije. Konačno, druge razvijene zemlje regionalizaciom (od kojih je EU samo najpoznatiji i nama najznačajniji slučaj) ističu obranu nacionalnog tržišta. Nabrajanja bi mogla ići u nedogled.

Poret iznijetog valjalo bi imati u vidu da svaka zemlja se želi suprostaviti konjuktuirnim ciklusima. U fazi rasta nije sporno da je sve ružičasto. Jedina je bojaznost da se ne pregrije potražnja i da kao takva ne dinamizira nivo cijena.

Problemi, međutim, nastupaju kada počne recesija. Nije unaprijed poznato kolika će recesija biti po dubini i koliko će trajati. Poznato je, međutim, tko će prvi platiti cijenu recesije. Nije potrebno previše promišljati. Prvi cijenu plaćaju mali i nerazvijeni. To je kao i kod oseke. Kada nastupa oseka prvi se pojavljuju oni dijelovi koji su bliže površini. Tek pri kraju oseke biti će vidljiv na kratko njezin domet. Prema tome, globaliizacija ne znači socijalni pristup već, upravo, obratno one tvrtke i one zemlje koje imaju najveću profitnu maržu one će najkraće i najmanje osjetiti krizu. One koje su siromašne platiti će cijenu u najvećoj mogućoj mjeri. To je sudbina nerazvijenih, to je sudbina malih zemalja. Zato male zemlje imaju svoju nacioanlnu industriju koja je amortizer tim i takvim događanjima. To je premija osiguranja za pokriće socijalne sigurnosti. Različiti nivoi dohotka per capita traže različite politike. Preslik tuđih rješenja je najgore rješenje. Ignoriranje te činjenice možda danas nije više tako moguće kao što se je to bilo jučer.

Prethodna vlada o tim pitanjima nije vodila računa. Stanje u bankarskom i osiguravateljnom sustavu, pa time i financijskoj industriji jasno govori o gubitku autonomnosti. Pri tome valja istaći da dolazak tih banaka i osiguravatelja nije rezultirao razvojem već suprotno velikim zaduženjem prema inozemsatvu. U drugom koraku, uvoz je destruirao i onako zaostalu industriju. Posljedica je poznata Hrvatska nema industrije. Hrvatska danas nema što izvoziti. Ostaje turizam koji će se bazirati na korištenju prirodnih resursa, dakle komparativne a ne konkurentne prednosti. Očekuje se rasprodaja i tih kapaciteta. Postavlja se pitanje zar nije bilo moguće ništa učiniti. Jasno da je bilo moguće. I upravo zato prethodna vlast snosi odgovornost. Nastavljanje te i takve politike čini i ovu vlast izravno suodgovornom za stanje u Hrvatskoj.

Da se upravo takve stvari u Hrvatskoj događaju pokazuje dolazak stranih trgovaca koji preuzimaju i “drobe” ionako malo tržište. Nije dovoljno povećati efikasnost trgovine bitno je sačuvati kanale da se domaća proizvodnja može ponuditi potrošačima. Teško je očekivati da će domaći proizvod bez pomoći države konkurirati stranoj marki. I upravo ravnopravnost znači u našim uvjetima neravnopravan položaj domaćih proizvođača jer strani zapravo nastupaju sa marginalnim troškovima dok domaći proizvođači nastupaju sa ukupnim troškovima. To je drama koju valja jasno istaknuti i, sukaldno nalazima, preispitati cjelokupnu ekonomsku politiku. Troškovna/strukturna inflacija se povećava. Pojavni oblik je dramatičan: raste broj tvrtki koje su zerele za stečaj.

“Lakmusov papir” koji će precizno odrediti budućnost Hrvatske privrede je način organizuacije financijske industrije. Ukoliko financijska industrija bude pod kontrololm stranog kapitala za očekivati je da će se, u funkciji vremena, smanjivati privredna aktivnost i da će izravno ovisiti o poslovnom ciklusu. Susjedna Slovenija je slučaj koji bi svakako valjalo precizinije izučiti kako valja upravljati restrukturiranjem privrede. Nije moguće Sloveniju nazvati zemljom koja se ne želi integrirati sa Evrposkom unijom, odnosno globalizirati. Ipak moguće je prepoznati da ona to čini unapređujući svoj subjektivitet. Ovo jasno nije jednostavno. Međutim usporedba Slovenije i Hrvatske pokazuje da nam Slovenija postaje, i na dugi rok, prilično nedostižan uzor. Tržište kao takvo bez osmišljene politike će rezultirati još većim zaostajanjem Hrvatske.

Prema tome, treba znati da mnoge privredne aktivnosti nije moguće više organizirati u okviru nacionalnog tržišta.

Odgovor na iznijeto može biti pa Hrvatska nema kapitala da se suprostavi tim i takvim kompanijama. Ne radi se o suprostavljanju već se radi o potrebnom naporu da se može organizirati suživot male i nerazvijene Hrvatske i velikih multinacionalnih korporacija na globalnoj razini. Ne treba gubiti iz vida da gotovo svaka od stranih banaka, koje su prisutne u hrvatskoj, po kreditnom rejtingu i kreditnom potencijalu je nadmoćna cjelokupnom hravatskom bankarstvu, odnosno hrvatskoj državi. Da li imamo nacionalno bankarstvo danas više ne može biti sporno pitanje. Dalje, osiguranje ćemo prepustiti strancima, zašto ne prepustimo i mirovinsko osiguranje. I konačno zašto ne napustim bilo kakvu aktivnost. Ostaje jedino pitanje od čega ćemo živiti. Učinkovit odgovor na postavljena pitanja je koncepcija i strategija razvoja Hrvatske podržana snažnom i od države preferiranom financijskom industrijom.